

COVID-19 VE SAVUNMA SANAYİ SEKTÖRÜ

SAVUNMA
ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

Ufuk Uras (E. Tuğgeneral)

SEKTÖREL ANALİZ – EYLÜL 2020

Bu makalenin her türlü hakkı HARKUL Savunma ve Havacılık Limited Şirketine aittir ve HARKUL Savunma ve Havacılık Limited Şirketinin yazılı izinsiz kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz. Ancak akademik çalışmalarda usulüne uygun şekilde atıf yapılarak makaledeki veriler ve bilgiler kullanılabilir.

COVID-19 VE SAVUNMA SANAYİ SEKTÖRÜ

COVID 19, ister bilinçli bir şekilde çıkarılmış olsun isterse doğal olarak meydana gelmiş olsun, tüm dünyada büyük etkiler yarattı ve yaratmaya devam ediyor. Oluşan bu durumun geleceğe dönük olarak ne gibi sonuçlar oluşturacağı ise bir merak konusu. Bilim insanları, iş dünyası, araştırmacılar ve uzmanlar COVID 19'un gelecekteki olası etkilerini tahmin etmeye çalışıyorlar ve bu hiç de kolay değil. Çünkü çok uzun bir süredir dünyada var olan belirsizlik ve karmaşıklık COVID 19 ile daha da artmış durumda.

Dünyanın geleceğini şekillendirmek amacıyla bilinçli bir şekilde çıkarıldığını düşünenlere göre COVID-19 büyük değişimleri tetikleyecek. Karşıt görüş sahiplerine göre ise COVID -19 doğal yollarla ortaya çıktı ve sadece dünyamızdaki mevcut değişimi hızlandırdı. Her iki görüşü savunanlar dünyamızın yeni bir evreye girdiği konusunda birleşmektedirler. Yani sanayi devrini tamamlıyoruz ve artık dijital çağa giriyoruz. Dijital çağa girişle birlikte de uluslararası siyasal ve ekonomik sistemde, iş dünyasında, yaşam biçimlerimizde, sosyal hayatımızda ve kısacası birçok alanda önemli değişikliklerin meydana gelmesi bekleniyor.

COVID-19 acaba savunma sanayini de etkileyecek mi? Savunma sanayi sektörü açısından konuya yaklaştığımızda, sektördeki değişimleri genel olarak etkileyen ve birbiri ile doğrudan ilişkili iki ana etmeden bahsedebiliriz. Birincisi güvenlik ve askeri harekât ortamını köklü şekilde değiştiren gelişmeler, ikincisi de önemli teknolojik yeniliklerdir. **COVID-19'un savunma sanayine etkilerini anlamak bakımından önce uluslararası güvenlik ortamında ne gibi sonuçlar yaratacağına bakalım ve bu sonuçların askeri ihtiyaçlara etkilerini anlamaya çalışalım. Daha sonra da asıl soruya geçelim ve COVID-19'un savunma alanında devrim niteliğinde bir değişim meydana getirip getirmeyeceğini ve bu kapsamda dördüncü nesilden beşinci nesil savaşa geçişi nasıl etkileyeceğini görmeye çalışalım.**

Bazı görüş sahipleri COVID-19'un dünyada yeni bir siyasal ve ekonomik sistem oluşmasına yol açacağını ileri sürmektedirler. **Yeni siyasal ve ekonomik dünya düzenine COVID-19'un etki edeceğini söylemek belki yanlış değildir, fakat bu düzenin oluşmasında COVID-19 tek ve esas belirleyici unsur olmayacaktır.** Esasen COVID-19'dan önce de dünyada evrimsel bir değişim söz konusu idi. Endüstri çağından bilgi çağına geçiş başlamıştı ve dünyada yaşanmakta olan siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel ve teknolojik değişimler dünyanın yeni bir aşamaya geçmekte olduğunu gösteriyordu. Mevcut uluslararası siyasal ve ekonomik sistemin sorunlara çözüm getirememesi ve hatta bu sorunların daha da artmasına yol açması, sürekli artan rekabet, internet uygulamaları, yapay zekâ, uzay çalışmaları gibi teknolojik gelişmeler ve bir takım küresel yapıların ve küresel şirketlerin çok fazla güçlenmesi bu değişimin önemli tetikleyicileri olmuşlardır. Bir değişimin içerisinde olduğumuz ve COVID-19'un da bu değişimi hızlandıracağı kesindir, ancak bu değişimin nasıl bir sistem yaratacağı konusunda çok önemli belirsizlikler vardır. Örneğin bazılarının göre yeni sistemde ulus devletlerin konumu zayıflayacaktır. Bazıları ise COVID-19'un ulus devletleri güçlendirdiğini ileri sürmektedirler. Çünkü vatandaşların hayatı söz konusu olduğunda devletlerinden başka sığınabilecekleri bir yer olmadığını COVID-19 göstermiştir. Devletler de zorda kaldıklarında üyesi buldukları uluslararası kuruluşların veya diğer devletlerin kendilerini desteklemeyeceklerini veya destekleyemeyeceklerini görmüştür. Ancak buna rağmen yeni bir küresel düzen oluşacak ise, bu düzenin insanlığın ve dünyanın karşılaştığı sorunların çözümü

konusunda umut yaratmadığıdır. Çünkü COVID-19 gibi son derece ağır küresel bir kriz dahi insani değerlerin öne çıkmasını sağlayamamıştır.

COVID-19'un uluslararası sistem bakımından kesin olarak ortaya çıkardığı iki önemli stratejik etkiden söz edilebilir. Bunlardan birincisi küresel iş birliğini değil, maalesef küresel rekabeti daha da artırıcı bir etki yaratmış olmasıdır. İkincisi de dijital çağa geçişi normal seyrinden çok daha ileri bir hıza çıkarmasıdır. Birbirlerinden bağımsız olmayan bu iki stratejik etki, çok büyük olasılıkla güvenlik sorunlarının daha da artmasına, çeşitlenmesine ve karmaşıklaşmasına yol açacaktır.

“Yeni Soğuk Savaş” olarak nitelenmeye başlayan ABD ve Çin arasındaki gerginlik COVID-19 sonrasında daha da artmıştır. COVID-19 sürecindeki ağır ekonomik kayıplar, yüksek sayıdaki ölümler, işsizlik ve iç huzursuzluklar ABD’yi sahip olduğu küresel liderliği koruyamama ve liderliği Çin’e kaptırma konusunda daha da endişelendirmiştir. Bu nedenle küresel liderliğini koruduğunu göstermek ve ekonomik kayıpları telafi etmek adına ABD saldırgan politikalar izlemeye yönelebilir. Nitekim 05 Ağustos 2020 günü ABD Savunma Bakanı COVID-19 etkileri altında Ulusal Savunma Stratejisini tartıştığı konuşmasında, içinde bulunulan durumun büyük güçlerin rekabeti dönemi olduğunu, esas rakiplerinin de Çin ve Rusya olduğunu belirtmiş ve öncelikli hedeflerden birisi olarak da “Savunma Bakanlığını Çin’e odaklandırmayı” belirlemiştir.¹ ABD’nin devlet kültüründe askeri gücün çok geniş bir yelpazede dış politikanın ve ekonominin aracı olarak kullanımı vardır ve oldukça yaygın ve sık başvurulan bir husustur. Ancak Çin’e karşı doğrudan bir askeri çatışmaya girmesi, ABD için de yıkıcı sonuçlar yaratacağından oldukça düşük bir olasılıktır. Fakat yine de Güney Çin Denizi’nde her gün karşı karşıya gelen ABD ve Çin donanmalarının yanlışlıkla da olsa sınırlı kalabilecek bir sıcak çatışma yaratma riski mevcuttur. ABD’nin esas olarak Çin’i yıpratmak için doğrudan stratejilerle desteklenen dolaylı stratejilere ve dolaylı yöntemlere başvurması beklenmektedir. Bu yaklaşım soğuk savaş kavramına da uyacak bir yaklaşımdır. Yani konvansiyonel ve konvansiyonel olmayan vasıtaların ve yöntemlerin birbirini destekleyeceği tarzda kullanımı hep gündemde olacaktır. Bu durum “Hibrit Savaş” konseptinin daha da önem kazanmasına neden olacaktır. Önemli bir hibrit savaş uygulaması olarak kabul edilen **vekalet savaşlarının** yakın bir zamanda Asya Pasifik bölgesinde de görüleceğini söyleyebiliriz. Diğer yandan ABD ve Çin arasındaki artan gerginliğin askeri boyut kazanması, Asya-Pasifik bölgesindeki ülkeleri ABD ve Çin arasında bloklaşmaya itecek ve çok büyük olasılıkla da **bölgedeki gerginlikleri tetikleyecek ve krizler yaratacaktır. Dolayısı ile başlamış olan silahlanma yarışını daha da tırmandıracaktır.** ABD ve Çin arasındaki tırmanan gerginliğin etkileri yalnızca iki ülke ile ve Asya-Pasifik bölgesi ile sınırlı olmayacaktır. ABD’nin geleneksel askeri rakibi ve dünyanın ikinci büyük askeri gücü olan Rusya’nın ABD ve Çin ile ilişkilerinin geleceği de küresel güvenlik politikaları üzerinde son derece önemlidir. Önce Gürcistan ve Ukrayna, daha sonra da Suriye ve Libya’ya yönelik icra ettiği askeri operasyonlar Rusya’nın tekrar küresel bir aktör olmasını sağlamıştır. **Başarılı Hibrit Savaş uygulamaları gerçekleştiren Rusya’nın, ABD – Çin rekabetinden istifade ile Doğu Avrupa, Ortadoğu, Akdeniz ve Afrika bölgelerinde etkisini artırmak üzere benzer yöntemleri artan bir şekilde kullanmaya devam edeceği**

¹ Terri Moon Cook, Esper Discusses COVID-19, Inclusion, National Defense Strategy, Aug. 5, 2020, DOD News, <https://www.defense.gov/Explore/News/Article/Article/2301113/esper-discusses-covid-19-inclusion-national-defense-strategy/#:~:text=Defense%20Secretary%20Dr.%20Mark%20T,to%20the%20Aspen%20Security%20Conference.>

beklenmelidir. Nitekim son olarak özel askeri bir şirketle Libya'daki çatışmalara müdahil olması, Rusya'nın bu yöndeki iradesini göstermektedir. Güç kaybeden ve COVID-19 ile bu durumun daha da açığa çıktığı ABD, Rusya'nın sınırlandırılması için NATO'yu ve AB'yi daha fazla aktif olmaya zorlamak isteyecektir. Ancak NATO'nun Rusya'yı sınırlandırma iradesi sınırlıdır. Çünkü üye ülkelerin çıkar öncelikleri arasında uyumsuzluklar vardır. AB ise küresel güç olma ve etki yaratma yeteneğinden yoksundur. Birçok devlet COVID-19 sürecinde büyük tehlikeler karşısında yalnız kaldıklarını görmüşler ve bu nedenle tehditlere karşı kendi yeteneklerine sahip olmaları gerektiğini düşünmektedirler. Esasen başta BM olmak üzere uluslararası kuruluşların etkisi azalmaktadır ve COVID-19 uluslararası kuruluşların etkisizliğini gözler önüne sermiştir. **Küresel güvenlik ortamını esas olarak ABD-Çin-Rusya denklemi belirleyecektir ve bu denklemde kimin kimle, hangi koşullarda ve ne düzeyde karşı karşıya geleceği veya ittifak edeceği konusunda yüksek belirsizlikler vardır.** Bölgesel güçler ise küresel güçler arasındaki rekabetten doğan fırsatları kapasiteleri oranında değerlendirme arayışına girerek bölgelerindeki ulusal hedeflerini gerçekleştirmeye çalışacaklardır. Özellikle Türkiye'yi de yakından ilgilendiren zengin kaynaklara sahip Akdeniz havzası (Kuzey Afrika, Ortadoğu, Karadeniz, Kafkasya, Doğu ve Güney Avrupa) küresel ve bölgesel güçlerin önemli bir rekabet alanı haline gelmiştir.

Özetle COVID-19'un siyasi ve ekonomik nedenlerle küresel ve bölgesel rekabeti artırıcı etki yaratacağı ve bu rekabetin devletlerarası çatışma olasılığını yükselteceği tahmin edilmektedir. Ancak devletler olası çatışmaları sınırlı tutarak konvansiyonel bir savaşa dönüşmesinden kaçınmaya çalışacaklar ve doğrudan çatışmak yerine daha çok dolaylı yöntemlere başvuracaklardır. Günümüzde barış ve savaş arasındaki fark belirsizleşmiştir. Devletler de artık uluslararası siyasi ve ekonomik rekabetin bir uzantısı olarak farklı araçlarla ve yöntemlerle barış döneminden itibaren birbirlerine karşı yoğun bir mücadele yürütmektedirler. Bu yaklaşımlar aslında daha az maliyetli olan "Hibrit Savaş" konseptinin devletler tarafından yaygınlaşarak kullanılacağını göstermektedir.

Hibrit savaş mümkünse savaşmadan veya en az askeri güç kullanımı ile kazanmayı öngörür ve barış, kriz ve çatışma dönemlerinin tümüne yayılan bir konsepttir. Genel bir tanımlama ile "siyasi istekleri karşı tarafa kabul ettirmek amacıyla; muğlaklık yaratarak hedef tarafın/tarafların zafiyetlerini istismar etmeye odaklı ve güç vasıtalarının yenilikçi bir anlayışla ve sinerji yaratacak tarzda bütünleştirilerek kullanılmasını öngören bir savaş konseptidir. **Hibrit savaş konsepti şu beş temel özellik üzerine inşa edilmiştir.** Birincisi farklı ve yeni yöntemlerin ve araçların kullanılmasıdır. İkincisi rakip tarafın toplumsal hassasiyetlerini ve zafiyetlerini hedeflemesidir. Üçüncüsü güç vasıtalarının yenilikçi bir tarzda ve en uygun şekilde bütünleştirilerek kullanılmasıdır. Dördüncüsü bilinçli bir şekilde muğlaklık yaratılması, bu şekilde saldırının fark edilememesinin sağlanması veya saldırının karşı tarafın tepki verme eşiğinin altında olacak şekilde gösterilmesidir. Beşincisi de saldırı fark edildiğinde, karşı tarafın inisiyatifi kaybetmiş olması, yani tepki verecek zamana ve hazırlığa ulaşamamasıdır.² Hibrit savaş aslında yeni bir olgu değildir. Bu isimlendirme ile olmasa da, her iki dünya savaşı ve soğuk savaş döneminde uygulanmıştır. Fakat günümüzdeki esas farklılık, yeni güvenlik ortamında düzenli ve düzensiz savaşın çok fazla iç içe geçmişliği ve kullanılacak yeni ve çok çeşitli araçların ortaya

² MCDC Countering Hybrid Warfare Project, Understanding Hybrid Warfare, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/784299/concepts_mcdc_countering_hybrid_warfare.pdf

çıkmasıdır. Bu araçlar ve yöntemler gerektiğinde konvansiyonel yeteneklerle ve nükleer caydırıcılıkla birleştirilerek kullanılmaktadırlar. Hibrit savaşın her aşamasındaki gerekli askeri ve sivil uygulamalar; koşullara bağlı olarak simetrik – asimetrik, doğrudan-dolaylı, açık-örtülü, düşük- yüksek şiddet karışımı formatlarda kullanılabilir. Savaşın hibritleşmesi askeri sistemlerin de hibritleşmesine yol açmıştır. Kuvvet yapıları, karargâhların ve birliklerin teşkilat yapıları, komuta-kontrol yöntemleri, harekât planlama sistemleri, konsept ve doktrinler, eğitim sistemleri ve silahların özellikleri düzenli ve düzensiz savaş yelpazesindeki görevleri yürütecek şekle dönüşmektedir.³

Hibrit savaşın yaygınlaşması konvansiyonel yeteneklere ihtiyaç duyulmayacağı anlamına gelmemektedir. Konvansiyonel askeri yetenekler bağımsız olarak veya hibrit savaşın bir unsuru olarak kullanılmaya devam edileceklerdir. Ancak konvansiyonel yeteneklerin yeni teknolojilerle sürekli yenilenmesine ve düzenli ve düzensiz savaşın her ikisinin de gerektirdiği görevleri yapabilecek şekilde tasarlanmasına ihtiyaç vardır. **Diğer yandan devletlerin birbirlerine karşı hibrit savaş uygulamalarında; ekonomik ve finansal araçlar, siber savaş, vekâlet savaşları, elektronik harp, psikolojik harp, medya ve sosyal medya manipülasyonları, özel istihbarat operasyonları ve özel askeri operasyonların konvansiyonel operasyonlara göre ağırlığı her geçen gün daha da artacaktır. Dolayısı ile siber yeteneklere, otonom insansız sistemlere, tüm askeri sistemlerde yapay zekâ uygulamalarına, askeri ağ uygulamalarına duyulacak ihtiyaçlar artacaktır.**

COVID-19'un yarattığı diğer stratejik etki ise dijital çağa geçişin hızlanmasına ilişkindir. Virüsün yarattığı iş hayatındaki, sosyal hayattaki ve bireysel yaşamdaki kapanma, yaşamın devam ettirebilmesi için zaten büyük bir ivme kazanmış olan dijital yöntemlerin ve araçların kullanımını inanılmaz derecede artırmıştır. Bireyler işlerini yönetmek, alışveriş yapmak, eğitim almak, yatırım yapmak, eğlenmek vb. gibi çok çeşitli amaçlarla doğrudan küresel dijital platformlarla ilişki içerisinde. Şirketler ve kuruluşlar kaçınılmaz olarak yeni dijital teknolojilerden sürekli artan bir eğilimle yararlanmaktadırlar. **Dijitalleşme yaşamı kolaylaştırmakla birlikte fertler, toplumlar, şirketler, kuruluşlar ve devletler için çok büyük tehditler de oluşturmaktadır.** Küresel teknoloji şirketleri ve birlikte hareket ettikleri düşünülen istihbarat örgütleri internet kullanan tüm insanların çok özel bilgilerine sahip olmaktadır. Bu durum hem bireyler için hem de bireylerin oluşturduğu toplumlar ve mensubu oldukları devletler için istismara açık çok büyük hassasiyetler yaratmaktadır. Bu durum ayrıca uzun vadede bireylerin ve toplumların zihinsel, duygusal ve bedensel olarak yönlendirilebilir ve kontrol edilebilir olmalarına yol açabilecektir. Gelecekte biyolojik gerekçelerle insanların çiplenmesine yönelik iddialar ise korkutucudur. Dijitalleşme ile genç nesiller vatandaşı oldukları devletlerden daha çok küresel yapılara bağımlı hale gelmektedirler. Öte yandan dijitalleşme siber tehditlere karşı hassasiyeti daha da artırmaktadır. Siber tehditler yalnızca bilgi sistemlerine yönelik zararlarla sınırlı değildir. Bu sistemler üzerinden alt yapı tesislerinde fiziksel hasarlar oluşturulmasına ve elektrik, su, ısınma, haberleşme, ulaşım vb. gibi temel hizmetlerin durmasına yol açacak etkiler de yaratabilmektedir. Ulus devletlerin kurumlarına ve varlığına da doğrudan tehdit yaratan bu gelişmeler, artık bir ulusal güvenlik ve savunma konusu haline gelmiştir. **Dolayısı ile devlet**

³ Ufuk Uras (E.Tuğg.), Hibrit Savaş Konsepti ve İnsansız Kara Araçları, <https://harkul.com.tr/blog/hibrit-savas-konsepti-ve-insansiz-kara-araclari/>

birimlerinin ve askeri kuvvetlerin ötesinde, vatandaşların, şirketlerin, kuruluşların ve bir bütün olarak halkın dijital tehditlere karşı korunması çok önemli ve yeni bir güvenlik ve savunma ihtiyacı olarak ortaya çıkmaktadır.

İşte tam da bu noktada çok önemli olan diğer tartışma konumuza geçebiliriz. Dijital çağa giriş bir askeri devrim yaratacak mıdır? COVID-19'un burada etkisi nedir? 1970'lerde Sovyet Mareşali Ogarkov tarafından ortaya konulan askeri devrim ya da tam tercümesi ile "askeri işlerde devrim" kavramı (Revolution in Military Affairs) kısaca "yeni teknolojilerin askeri harekâtı kapsamlı şekilde farklılaştıran konseptlerle bütünleştirilmiş halde ve yenilikçi şekilde uygulanması sonucu savaşın doğasındaki temel bir değişim" olarak tanımlanmaktadır.⁴ Ağırlıklı şekilde teknoloji odaklı olan askeri işlerde devrim kavramı, 2000'lerden sonra Batı dünyasının ortaya koyduğu "askeri dönüşüm" kavramı ile daha geniş bir anlam kazanmıştır. Bir askeri devrimden veya dönüşümden bahsedebilmek için, meydana gelen çevresel değişimin (siyasi, sosyal, ekonomik ve teknolojik değişimin) mevcut askeri yapıları, askeri konsept, strateji ve doktrinleri ve kullanılan sistemleri geçersiz hale getirmesi ve yerine yenilerinin gelmesini gerektirmesidir. **Esasen içinde bulunduğumuz dönemde savunma alanında önemli bir kırılma yaşanmaktadır ve bu durum dördüncü nesil savaştan beşinci nesil savaşa geçiş olarak adlandırılabilir. Bu geçişi başlatan nedenler yalnızca teknolojik yenilikler değildir ve bu nedenler teknolojik yeniliklere ilave olarak dünyamızda son yıllarda yaşanan siyaset, ekonomi, hukuk, iletişim, sosyal ve kültürel alandaki gelişmelerin de sonuçlarıdır. **Beşinci nesil savaşa geçişi COVID-19 tetiklememiştir, fakat COVID-19 dijitalleşmeyi hızlandırıcı etki yaratmıştır, dolayısı ile dijitalleşmenin daha fazla alan bulacağı beşinci nesil savaşa beklenenden daha erken geçişe neden olabilir. Bu geçiş doğal olarak bir anda değil, evrimsel bir geçiş şeklinde olacaktır.****

Beşinci nesil savaş konusunu incelemeye başlamadan önce savaşların geçirdiği evrim hakkında kısa bir giriş yapmakta yarar var. Birinci nesil savaş insan gücüne, ikinci nesil savaş ateş gücüne, üçüncü nesil savaş endüstriyel kabiliyetlerin olanak verdiği yüksek manevra yeteneğine dayanmaktadır. Üçüncü nesil savaşın en belirgin özelliği kuvvetlerin istenen zamanda amaçlanan yerlere ulaştırılmasına ve kuvvet yoğunluğu (sıklet merkezi) sağlanarak büyük manevralar icra etmesine olanak vermesidir. **Dördüncü nesil savaş devlet dışı aktörlerin (teröristler, aşiretler, mezhepler, paralı askerler, özel askeri şirketler gibi) savaşa dâhil olması ve asimetri kavramı ile tanımlanmaktadır.** Bu dönemde barış ve savaş dönemi arası belirsizleşmiştir. Çünkü devlet dışı aktörlerin eylemleri için barış ve savaş dönemleri diye bir ayırım söz konusu değildir. Bu dönemde özellikle başta ABD olmak üzere emperyalist güçlerce devlet dışı çeşitli silahlı gruplar iç savaş çıkarmak, rejim değiştirmek, istikrarsızlık yaratmak ve diğer siyasi, finansal ve stratejik çıkarları temin etmek amaçlarıyla çok yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Öyle ki bu dönemde devlet dışı silahlı grupların kullanımı 30 yıl savaşları dönemine benzetilmiştir.⁵ Eski bir kavram olan "**vekalet savaşları**" yeniden yüksek öncelik kazanmıştır. Dördüncü nesil savaşta askeri faktörlerin dışında siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel ve psikolojik faktörler strateji ve operasyonların önemli unsurları olarak yer almıştır. Harekât alanı karmaşıklaşmış ve askerî harekât kritik arazilerden yerleşim alanlarına ve özellikle de şehirlere kaymıştır. Bu savaşta savaşanlar ve siviller arasındaki ayırım

⁴ Ufuk Uras (E.Tuğg.), Askeri Konseptler ve Askeri Yetenekler, <https://harkul.com.tr/blog/askeri-konseptler-ve-askeri-yetenekler/>

⁵ Herfried Münkler, The New Wars, 2005

bulanıklaşmıştır ve “**halkın içinde savaş kavramı**”⁶ ortaya atılmıştır. Ayaklanmalara karşı harekât (Counter Insurgency), terörle mücadele operasyonları ve piyadenin yüksek önem ve öncelik kazanması, medya ve özellikle sosyal medya etkisi, bilgi harbinin yeni bir boyut olarak harekâta eklenmesi, karşıt karar vericilerin zihinlerinin etkilenmeye çalışılması, askeri operasyonların planlanmasında ve uygulanmasında askeri olmayan yeteneklerin askeri operasyonlarla sinerji yaratacak tarzda birleştirilmesi, imha yaklaşımı yerine sonuç alınmasını sağlayacak fiziksel ve fiziksel olmayan etkiler oluşturmaya yönelik etki odaklı harekât yaklaşımı, hareketlerin oldukça uzun sürmesi, yüksek sivil zayıflar ve harekâta olumsuz etkisi, insansız hava araçlarının kullanılmaya başlanması, askeri kuvvetlerin bilgi teknolojilerinden yararlanılarak çok uzak mesafelerden ağ tabanlı olarak yönetimi, birliklerin küçülmesi ve karargahların büyümesi dördüncü nesil savaşın bazı yöntemleri, özellikleri ve sonuçlarıdır. “**Siber savaş**” ve “**hibrit savaş**” konseptleri dördüncü nesil savaştan beşinci nesil savaşa geçiş dönemine damgasını vuran ve beşinci nesil savaş içerisinde de önemli yer bulacak olan konseptlerdir.

Beşinci nesil savaş kavramından yalnızca beşinci nesil savaş uçakları akla gelmemelidir. Bu çok dar ve teknolojik bir bakıştır. Esasen beşinci nesil savaş kavramı ile bu evrede savaşın doğasına ilişkin öne çıkacak ilkeler, yaklaşımlar, yöntemler ve vasıtalar anlaşılmalıdır. **Beşinci nesil savaş henüz yeterince tanımlanabilmiş değildir.** 2008 yılından itibaren beşinci nesil savaş konusunda akademik makaleler yazılmaya başlandığı, fakat devam eden yıllarda akademik çalışmaların hızında bir düşüş meydana geldiği veya yapılan çalışmaların paylaşılmadığı ve ağırlıklı olarak hibrit savaş konusunda yazılar yazıldığı görülmektedir. Diğer yandan bazıları hibrit savaş ve beşinci nesil savaş kavramlarını eş anlamda kullanmaktadırlar. Hibrit savaş ve beşinci nesil savaş birbirlerinin yerine kullanılacak kavramlar değildir. Beşinci nesil savaş yeni bir dönemi ve bu dönemde savaşa ilişkin temel paradigmayı ifade ederken, hibrit savaş uygulanabilecek bir savaş konseptini anlatmaktadır. Yapılan çalışmalarda beşinci nesil savaş “**sessiz savaş (silent war)**”, “**etki altına alma savaşı (influence war)**”, “**algı savaşı (perceptions war)**” ve “**bilginin silah olarak kullanıldığı savaş**” gibi tanımlamalarla nitelendirilmektedir.⁷ Burada etki altına alma ve algı kavramları savaşın en ilkel dönemlerinde dahi kullanılan yöntemler olmuştur. Benzer şekilde bilginin silah olarak kullanılması da tarih boyunca var olan bir olgudur ve 1980’lerden itibaren de çok yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Dolayısı ile bu kavramların beşinci nesil savaşı ifade etmekte yetersiz kaldığı rahatlıkla görülebilir. Dijital savaş kavramı ise, beşinci nesil savaşta kullanılacak araçların tamamının dijital araçlar olamayacağı nedeniyle yetersiz kalacaktır. **Sessiz savaş ifadesi beşinci nesil savaşı tanımlamada iyi bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.** Burada sessizlikten iki konu anlaşılabilir. Birincisi konvansiyonel kinetik savaş araçlarının yerini artan bir şekilde kinetik olmayan araçların ve yöntemlerin alması, ikincisi ise savaşmadan kazanmak için dolaylı araçların ve yöntemlerin gizli şekilde kullanılması nedeniyle saldırıya uğrayan tarafın saldırıya uğradığını fark edemeyecek olmasıdır. Her iki boyut bakımından “**sessiz savaş**” tanımlaması beşinci nesil savaş için daha uygun bir marka olabilir.

⁶ Rupert Smith, Utility of Force, 2005

⁷ Waseem Ahmad Qureshi, Fourth- and Fifth Generation Warfare: Technology and Perceptions, <https://digital.sandiego.edu/ilj>, Volume 21 Issue 1 Fall 2019, <https://digital.sandiego.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1293&context=ilj>

Beşinci nesil savaşın da Clausewitz'in tanımladığı gibi "politikanın başka araçlarla devamı" olma özelliği devam edecektir. Beşinci nesil savaşta ana hedef, arazilerin ve toprakların kontrolü olmayacaktır ki zaten dördüncü nesil savaşta da toprak kontrolü önemini kaybetmeye başlamıştır. Ancak stratejik kaynakların kontrolü önemli olmaya devam edecektir. Bu bakımdan su kaynaklarının, kritik ekonomik kaynakların, kritik şehirlerin ve en önemlisi de insanların kontrolü önemlidir. İnsanların kontrolü ile kastedilen öncelikle karar vericilerin, daha sonra önemli şahsiyetlerin ve halkın zihinlerinin, duygularının ve davranışlarının yönlendirilmesidir. Barış ve savaş arasındaki fark daha da belirsizleşecek ve barış döneminden itibaren sürecek sürekli bir karşılaşma/çatışma durumu oluşacaktır. Dördüncü nesil savaşta farklı olarak, barış durumu öldürücü olmayan vasıtalarla yürütülecek bir savaş durumuna dönüşecektir. **Beşinci nesil savaşta öncelikli strateji savaşmadan kazanmak olacaktır. Bu amaçla öncelikle askeri olmayan veya kinetik olmayan araçlarla sonuç almak hedeflenecektir.** Bu mücadelede saldırıya uğrayan tarafın saldırıya uğradığını ve hatta yenilgiye uğramakta olduğunu dahi fark etmeyeceği ileri sürülmektedir.⁸ Bu hibrit savaşta var olan bilinçli muğlaklık yaratma ile tamamen örtüşen bir yaklaşımdır. Beşinci nesil savaşta saldırıya uğrayanın bunu fark edememesi; bir merkezden planlanan ve birbirleri ile ilişkisizmiş gibi algılatılacak eylemlerin, barış döneminden itibaren mücadelenin tüm boyutlarında farklı unsurlar tarafından ve farklı araçlar kullanılarak, gizli ve çok dağınık bir şekilde ve gerektiğinde zamana yayılarak yürütülmesi ile sağlanacaktır. Yürütülen eylemlerin bağımsız etkileri sınırlı sonuçlar yaratırken, eylemlerin bütünlük etkisi büyük bir stratejik çöküşe dönüşmektedir. Savaşmadan kazanabilmek için; insanların, toplumların, ağların, kurumların, devletlerin bilinçli ve gizli bir manipülasyonu öngörülmektedir. Bu durum bilinen klasik istihbarat ve bilgi harbi yöntemlerinin yeniden tasarlanmasını gerektirecektir. Büyük veri (big data), sosyal-medya ve diğer internet araçlarının kullanımı son derece önemli hale gelmiştir.

Savaşmadan kazanmak her zaman mümkün olmayacağından gerektiğinde konvansiyonel kuvvetler de dâhil olmak üzere askeri kuvvetlerle savaşmaya beşinci nesil savaşta da ihtiyaç duyulacaktır. Savaşın askeri kısmı kara, deniz, hava, uzay ve siber boyutlarda yürütülecektir. Uzay ve siber boyutlar dördüncü nesil savaş içerisinde ortaya çıksa da, beşinci nesil savaşın önemli mücadele alanlarından olacaklardır. **Muharebeyi kazanmak için tüm boyutlarda hâkimiyet sağlamak şart değildir. Esas olan doğru yer ve zamanda ilgili boyutlarda yaratılacak etkilerle sinerjik bir üstünlük sağlayabilmektir.**⁹ Konvansiyonel askeri kuvvetler caydırma, kriz yönetimi, çatışma ve savaş durumlarında kullanılmaya devam edecek, ancak bu kuvvetlerin ağırlığı eskiye göre azalacaktır. Ayrıca bu kuvvetlerin teknolojik olarak yenilenmesi ve beşinci nesil savaş ihtiyaçlarına göre dönüştürülmesi gerekecektir. Bu anlamda araçların ve silahların yapay zekâ uygulamaları ile otonom sistemlere dönüşmesi ve lazer silahları ile donatılması kaçınılmazdır. Çok büyük olasılıkla ilk robot askerler muharebe sahasında görev yapmaya başlayacaklardır.

⁸ Waseem Ahmad Qureshi, Fourth- and Fifth Generation Warfare: Technology and Perceptions, <https://digital.sandiego.edu/ilj>, Volume 21 Issue 1 Fall 2019,

<https://digital.sandiego.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1293&context=ilj>

⁹ Peter Layton, Fifth Generation Air Warfare, Royal Australian Air Force, Air Power Development Centre,

<https://airpower.airforce.gov.au/APDC/media/PDF-Files/Working%20Papers/WP43-Fifth-Generation-Air-Warfare.pdf>

Çok önemli bir konu ise dördüncü nesil savaş döneminde (1990'lı yılların sonları) geliştirilen ancak yeterince uygulanamayan ağ-merkezli savaş düşüncesinin internet, intranet ve ekstranet olanakları ile beşinci nesil savaşta tamamen uygulanabilecek olmasıdır. Platform merkezli sistemler artık bilgi, sensor, etki ve komuta şebekelerinden oluşan ağlar içerisinde birleştirileceklerdir. Bu imkanlar ağa dâhil olan kara, hava, deniz ve uzay sistemlerinin çok hızlı ve sinerji yaratacak tarzda kullanımına olanak verirken, aynı zamanda ağlar savaşının doğmasına yol açmaktadır, ki karşıt kuvvetler birbirlerinin ağlarını hedefleyeceklerdir. Ağların hassasiyetleri ve zayıf tarafları bulunarak ağın etkisiz hale getirilmesinde elektronik harp ve siber savaş yöntemleri artarak kullanılacaktır. Beşinci nesil savaşın en önemli konularından birisi karar verme ile ilgilidir. Platform bazında yapay zeka ile kararlar alınacaktır ve hatta sürü tekniği uygulamalarında olduğu gibi taktik bazı uygulamalarda da insana ihtiyaç olmadan bazı kararlar alınabilecektir. Ancak yine de taktik seviyenin bir kısmında ve özellikle de operatif ve stratejik seviyede kararları insanlar tarafından alınacaktır. Fakat karar süreleri çok kısılacaktır. Bu nedenle her seviyedeki askeri liderler çok hızlı karar vermek ve hızlı hareket etmek zorunda kalacaklardır. Dolayısı ile bilginin yönetimi çok daha kritik hale gelmektedir. Bu amaçla ağların sunduğu durum resminin stratejik, operatif ve taktik seviye ihtiyaçlarına uygun şekilde görülmesi, muharebe bulut sistemlerinin oluşturulması, muharebe sahasındaki farklı kaynaklardan gelen çok sayıda verinin ve bilginin yarattığı karmaşıklığı aşmak üzere bilginin birleştirilmesini temin edecek sistemlerin (fusion) kullanılması gerekecektir.¹⁰

Siber savaş beşinci nesil savaşın en yoğun uygulamalarından birisi haline gelecektir. Kökleri 1980'lere uzanan Siber Savaş kavramı 2000'li yılların başlarında askeri literatürdeki yerini almıştır. Başlangıçta bilgi harbinin parçası olarak görülen siber savaş konusu bugün kara, hava, deniz ve uzay boyutlarına eklenen beşinci ana askeri boyut olarak görülmektedir. Her geçen gün artan dijitalleşme ve yarattığı yeni tehditler, siber güvenlik ve siber savaşın öneminin daha da artmasına yol açmaktadır. Özellikle yeterince gelişmemiş ve alt yapısı zayıf ülkeler siber saldırılara karşı çok hassastırlar. Siber-fiziksel taarruzlarla aynı zamanda kritik tesislere ve kritik hizmetlere yönelik (elektrik, su, ulaşım gibi) fiziksel etkiler yaratmak mümkün hale gelmiştir ve konvansiyonel askeri taarruzlardan çok daha fazla zararlar verilebilmesi olasıdır. Askeri sistemlerin çoğu dijital sistemlerdir ve siber saldırılara karşı yüksek hassasiyetleri vardır. Yukarıda da değinildiği üzere özellikle beşinci nesil savaşta ağlar savaşının yürütülmesi ağırlıklı olarak siber yöntemlere dayanacaktır.

Beşinci nesil savaşın uzaya taşınma olasılığı yüksektir. Saldırıları uzaydan yere, yerden uzaya ve uzaydan uzaya şeklinde cereyan edebilecektir. Uzay savaşında lazer, elektronik harp ve siber yöntemlerle uyduların, balistik füzelerin, haberleşme, konumlama ve keşif-gözetleme sistemlerinin şu anda dahi etkisiz hale getirilmesi mümkündür. Devletlere arası anlaşmalarla savaşın uzaya taşınması engellenmeye çalışılmaktadır. Ancak devletlerarası artan rekabet savaşın uzaya taşınmasına yol açabilir ve beşinci nesil savaşlar döneminde uzay savaşlarına tanık olabiliriz. Şu anda ABD, Rusya ve Çin uzay savaşı yürütecek yeteneklere sahiptirler. Hindistan ve Fransa ise uzay savaşı yeteneklerine sahip olmak üzere projeler yürütmektedirler.

¹⁰ Peter Layton, Fifth Generation Air Warfare, Royal Australian Air Force, Air Power Development Centre, <https://airpower.airforce.gov.au/APDC/media/PDF-Files/Working%20Papers/WP43-Fifth-Generation-Air-Warfare.pdf>

Son yıllarda artan ekolojik sorunlar, yürütülen çeşitli çalışmalar ve COVID-19'un yarattığı etkiler biyolojik savaşın yeniden önem ve önceliğinin artmasına yol açmıştır. **Beşinci nesil savaşta biyolojik savaşın da önemli bir yeri olacaktır.** Yeni nesil teröristler, çeşitli küresel güç odakları ve hatta birtakım devletler amaçlarına ulaşmak için değişen şiddet ve yayılım düzeylerinde ve farklı tarzlarda biyolojik savaş yöntemlerine başvurabilirler. Gelecekte insanların çiplenmesine yönelik iddialar gerçekleşirse, biyolojik savaşın çok farklı bir boyut kazanmasına (siber-biyolojik savaş) yol açabilir. Bu durum biyolojik savunma konusunu yeniden önemli hale getirmektedir. Bu yönde sağlık ve savunma sanayi sektörlerinin artan bir iş birliğine ihtiyaç duyulacaktır. Ayrıca sağlık sektöründeki dijital verilerin siber savunmasının da çok önem kazanacağını belirtmek gerekir. Biyolojik savaş halkın korunmasının yanında, harekât alanındaki askeri kuvvetlerin korunmasını da gerektirmektedir. Dolayısı ile bu durum askeri görevlerin yerine getirilmesinde otonom insansız sistemlerin (İHA, insansız kara araçları, robot savaşçılar gibi) artan bir şekilde kullanılmasına ve yapay zekâ uygulamaları ile bu sistemlerin yüksek performansa çıkarılmasına olan ihtiyaçları artıracaktır.

Küresel askeri harcamalar uzun bir süredir sürekli artış eğilimindedir. 1998 yılında 1 Trilyon dolar civarında olan harcamalar % 76 oranında artarak 2018 yılı sonunda 1.8 Trilyon Dolara yükselmiştir.¹¹ 2019 yılında ise 2 Trilyon dolara yaklaşmıştır. **COVID-19'un tüm dünya ülkelerinin ekonomileri üzerinde yarattığı hasar ve kayıplar savunma bütçelerine ayrılacak kaynakların en azından önümüzdeki birkaç yıl kısıtlanmasına yol açabilir.** Ancak yine de savunma bütçelerine yönelik kısıtlamaların sınırlı ve geçici olması beklenmelidir. Ülkelerin savunma harcamalarında nominal olarak düşüş yapmak yerine, artış oranlarını düşürmesi daha muhtemeldir. Örneğin Çin 2021 yılı için savunma bütçesinde artış yapmaya devam etmektedir, ancak bu artışın oranı önceki yıllara göre daha düşüktür.

Sonuç olarak COVID-19 savunma sanayi sektörünü daha çok dolaylı şekilde etkilemektedir. COVID-19 küresel rekabetin artmasına yol açacak ve daha da önemlisi ise dijital çağa geçişi hızlandıracaktır. Bu etkiler askeri alanda devrim yaratacak etkiler değildir. Yalnızca devam etmekte olan evrimsel değişimin hızlanmasına neden olabilecek etkilerdir. Bu anlamda COVID-19 beşinci nesil savaşa geçişi beklenenden daha öne çekebilir. Önümüzdeki beş - on yıl içerisinde beşinci nesil savaş uygulamalarına tanık olabiliriz. Beşinci nesil savaşta konvansiyonel askeri kuvvetlere olan ihtiyaç devam etmekle birlikte bu kuvvetlerin ağırlığında bir azalma meydana gelecek ve bu kuvvetlerin yeni teknolojilerle dönüşmesi gerekecektir. Savaş ve barış döneminin daha da belirsizleşeceği beşinci nesil savaşta hibrit savaş, uzay savaşı, siber savaş ve biyolojik savaş ağırlık kazanacaktır. Sessiz savaş olarak da ifade edilebilecek olan beşinci nesil savaşta insansız sistemler, robotik sistemler, yapay zekâ uygulamaları, askeri uydular, ağlar, istihbarat ve bilgi sistemleri, elektronik sistemler, bulut sistemleri, internet, sosyal medya araçları, ekonomik ve finansal araçlar ağırlıklı olarak kullanılacak araçlar olacaktır. Bu nedenle savunma sanayi planlamacılarının COVID-19'un oluşturduğu etkilerden yola çıkarak uzun dönemli planlamalarını beşinci nesil savaşa göre yapmalarında yarar görülmektedir.

¹¹ Trends in World Military Expenditure, 2018, SIPRI Fact Sheet April 2019, <https://www.sipri.org>